

Mária-enciklopédia, 1950, Kalocsa

**Szűz Mária tiszteletének forrásai
az újkori Kalocsai Főegyházmegyében**

Könyvbemutató előadás Hajóson

2017. november 26.

Lakatos Andor levéltárvezető, *Lakatos Adél* levéltáros,
Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

A háttérben: *Szűz Mária megkoronázása*
Kontuly Béla freskójának részlete,
Baja, Szent Antal (ferences) templom, 1950

Témafelvetés, bevezető

- **Fő kérdésünk: Hogyan született, miért készült, miért érdekes ez a könyv?**
- **A Mária-tisztelet „aktualitása” 1950-ben és manapság**
- **A tartalom ismertetése, megjegyzések a könyv címe kapcsán**
- **Kéziratok és szerzők sorsáról**
- **Feldolgozási módszerek, dilemmák, kutatási lehetőségek**
- **Hajósi aktualitások, helyi témák**

A Mária-tisztelet „aktualitása” 1950-ben

- 1950-ben: szeplőtelen fogantatás (1854) és mennybevétel (1950) dogmatizálásával, 1400 évvel az efezusi zsinat után, a „csúcson”
- 1947-48-as Boldogasszony-év eseményei, Nemzeti Mária-kongresszus Bp. 1947. okt. 4-7, Baján: 70-80 ezer résztvevő, 1948. jún.12-13. zarándoklatok intenzitása
- 1950-ben: nemzetközi Mária-enciklopédia mozgalom, de elsodorták a politikai változások
- 65 év múltán figyelemre méltó gazdagsággal, az újkori (török idők utáni) folyamatok összegzésével szembesülünk a forrásokban

Megjegyzések a könyv címe kapcsán, tartalom

- **Mária-enciklopédia:** 1950-ben a Nemzetközi Mária Központ (Róma) kezdeményezése volt az adatgyűjtés. A közlés akkor megghiúsult, de az „enciklopédia” jelzöt a 65 évvel későbbi összefoglalásnál is vállaltuk
- **Kalocsa:** a Kalocsai Főegyházmegye területére vonatkozó adatokat találunk a könyvben
- **1950:** az adatgyűjtés 1950-51-ben zajlott, az intézményes üldöztetés-megtörés és a példátlanul gazdag életerő párhuzamos jelenléte különleges. A feldolgozás 2015-16-ban történt
- **Forráskiadvány, adattár:** 65 éves, eredeti szövegek közlése, rendszerezve, további kutatásokhoz közzétéve, egyháztörténeti, néprajzi, művészettörténeti stb. vonatkozásokkal

Kéziratok és szerzők sorsáról – Gyetvai Péter

- 1950-51: két kézirat marad fiókban Kalocsán, az egyházmegye sematizmusa és a Mária-enciklopédia anyaga, a fiókokat a Gröss érsek koncepciós perének letartóztatási hulláma „zárta” 1951. május 18-án
- A sematizmus szerkesztője és irodaigazgatóként a Mária-enciklopédia adatgyűjtés felelőse dr. Gyetvai Péter
- Gyetvai történész-jogász érdeklődése, precizitása jellemzi az anyagot
- Alázatos életút, hivatástudattal, szorgalommal, küldetéssel

Gyetvai Péter

(Péterréve, 1912. máj. 26.
– Kalocsa, 1988. júl. 15.)

- Gimnázium Kalocsán, a jezsuitáknál, teológia a Központi Szemináriumban, Budapesten, 1939-ben teológiai doktorátus
- Kalocsai, aulai szolgálata-karrierje még 1940-ben kezdődött, szentszéki jegyző, levéltáros, szertartó, 1944-től érseki titkár, főtanfelügyelő, 1950-től irodaigazgató
- 1951-1956: börtönben, a Grössz-per egyik elítéltjeként (politikai megbízhatatlanság)
- 1957-1973: egyházmegyei általános gondnok, 1973-tól a Kalocsai Papi Otthon igazgatója, valójában „parkoló-pályán”
- Hivatalnokból tudós lett, példátlan szorgalommal dolgozott

Gyetvai Péter

(Péterréve, 1912. máj. 26.
– Kalocsa, 1988. júl. 15.)

Rövid ismertető a könyv tartalmáról

- **Bevezető:** a közölt források ismertetője, létrejötte, *hogyan használjuk a könyvet?*
- **Forrásközlés, adattár:** *az egyházmegyei sematizmusok adatai* (egyházszervezet, templomok, misézési helyek, titulusok, kegyurak, egyesületek, szerzetesek, lakosság vallási megoszlása, nyelvhasználat) *és a Mária-enciklopédiához küldött jelentések szövegei* (Máriához kapcsolódó templomok, kápolnák, képek, szobrok, írások, énekek, szokások, ájtatosságok, búcsújárások)
- **Segédletek:** Mária-naptár, művészettörténeti áttekintés, képjegyzék, Mária-bibliográfia, mutatók

Módszerek, dilemmák, kutatási lehetőségek

- **Országos körkép:** Győr 2010, Szombathely 2015, Kalocsa 2015-16. Egy forrástípus országos feldolgozásának, kutatásának lehetőségei – középpontban a néprajz és az egyháztörténet
- **Múlt és jelen:** az emlékhelyek mai felmérésével, beutazásával hangsúlyossá válhat a művészettörténet – érdemes vállalni
- **Kontextus:** a helyi környezet kiegészítő adatai is fontosak lehetnek, a sematizmus-háttér Kalocsa esetében sokat segít az adatok értékelésében
- **Mintavétel lehetősége:** a Mária-tisztelet alkalmas a legfontosabb művészettörténeti folyamatok felismeréséhez, modellezéséhez – emellett máig „élő témát” jelent

Meghatározó jezsuita szerep a Mária-tiszteletben

- **Irodalmi tevékenység:** könyvek, folyóiratok, újságcikkek pl. Mária-kert, Szűz Mária Virágos Kertje 1885-1925 Kalocsa, 1926-1937 Bp. szerk. Tóth Mike és Zsíros Ferenc SJ (53 évf.)
- **Mária-kongregációk:** 1870-től, különböző korosztályoknak, Szent József, Szent Szaniszló, Szent Alajos „zászlói” alatt, több korosztályt megmozgatva, újszerű keretekkel, önképzőkör-jelleggel, Kongregációs Ertesítőkkal 1895-től, Komárik István SJ szerkesztésében, a bp-i Mária-Kongregáció lap kiadásáig (1907-ig), példáját országszerte követték (előzmény: Rosty Kálmán füzetei 1875-1888)
- **Események:** Mária-akadémiák, zarándoklatok (Andocs, stb.), díszes ünnepek (átalakított főoltár, virágok sokasága)
- **Papnevelés:** jezsuita diákok nagy aránya a kispapok között, küsszeminárium nevelői (hivatás-előkészítés)
- **Ösztönző, kezdeményező szerep:** iskolanővéreknél, egyéb helyeken országszerte

Mária-enciklopédia

A kalocsai egyházmegye

Mária-kultusszal

kapcsolatos

egyházművészeti emlékei

A művészettörténeti felmérés tapasztalatai

- Terepbejárás: jóval bővebb anyagot található az egyházmegye templomaiban, plébánián, mint az a jelentések alapján várható lett volna. 1950-ben bizonyos településekről (Bócsa, Csávoly, Gara, Kecel, Mélykút és Tompa) nemleges válasz érkezett, vagy nem is válaszoltak.
- A felmért emlékanyag gerincét a 18. század végén ill. a 19-20. században készült tárgyak alkotják. A legkorábbi Mária-kultuszhoz kapcsolódó emlék: a hajósi kegyszobor.
- Stílusgazdagság: későbarokk - klasszicista- historizmus különböző irányzatai
- Nagy különbségek a műtárgyak színvonalában: tucatárutól az egyedi műalkotásokig

Bajai Paduai Szent Antal templom
egykori mellékoltárképe

Előképe a bécsi Stephansdomban

Stettner Sebestyén (1699-1758)

Szűz Anya átnyújtja a
skapulárét Stock Szent
Simonnak

**Hanisch Mátyás
(1754 körül-1806)**

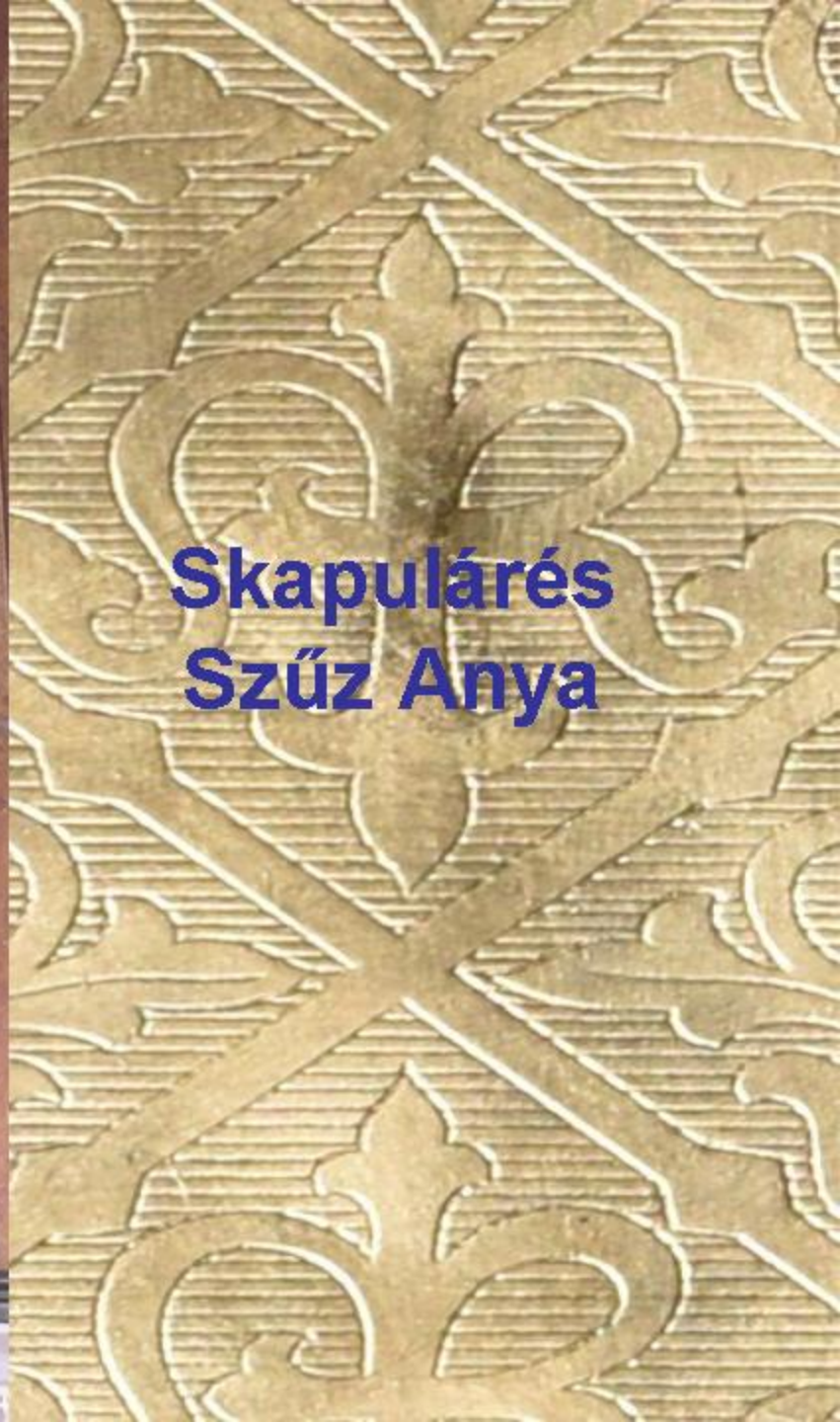
**Szűz Anya a pestis ellen
védő szentekkel: Szent
Rókussal, Szent
Sebestyénnel és Palermói
Szent Rozával**

Segítő Szűz Anya

**Skapulárés
Szűz Anya**

**Schwartz József
(?-1823)**

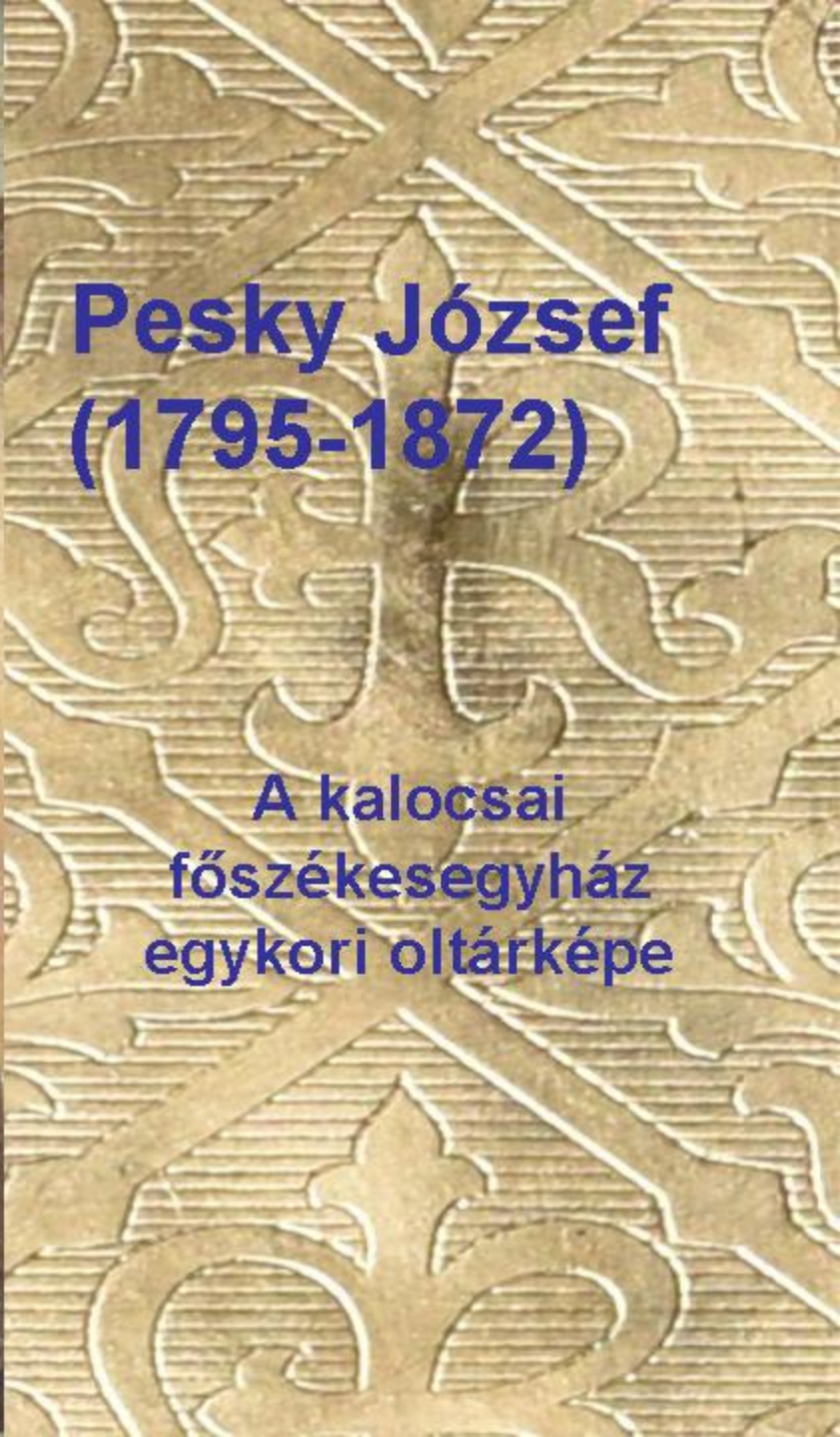
**Szent István
koronafelajánlása**

**Pesky József
(1795-1872)**

**A kalocsai
főszékesegyház
egykori oltárképe**

Fr. J. Pesky del. et sculp.
Kalocsa 1858

Prohibeo presentem delincentiam, nulla manu erit pignora. Imago ad
Károlyi Alen. coram. Chetroy. kalocsa. per. Jozsef. Pesky. Kalocsa. 1858.
In conventu 500 fluros. loc. Kalocsa. 28. Octobris 1858.
Jozsef. Pesky. del. et sculp.
Kalocsa. 1858.

**Giuseppe Craffonara
oltárképvázlatáról készült
metszet a Kalocsai
Főegyházmegyei
Levéltárban**

**A kép alatt Pesky József
írása látható**

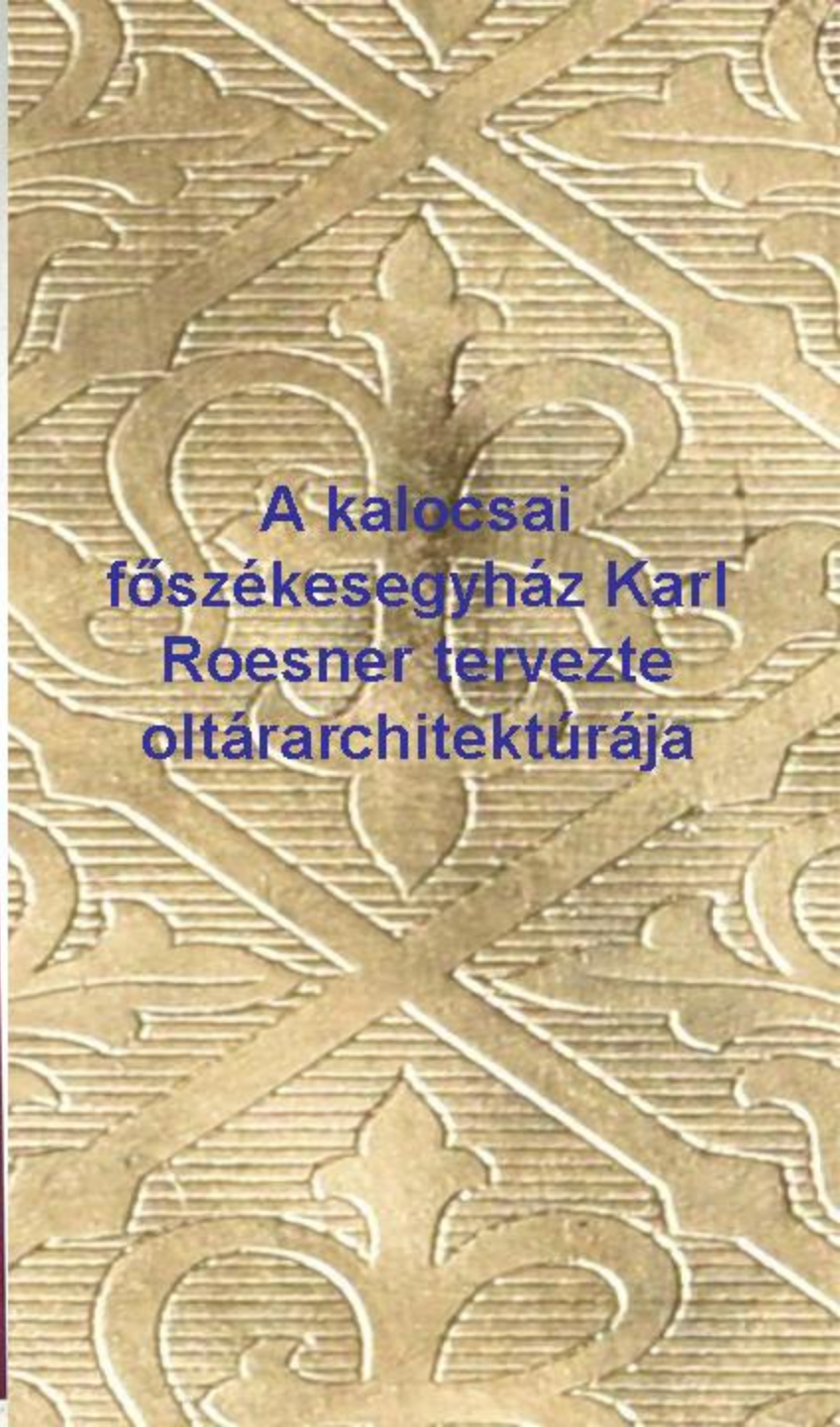

**Tordy Antal
(1795-?)**

**Szűz Mária
mennyebevétele**

A kalocsai
főszékesegyház Karl
Roesner tervezte
oltárarchitektúrája

Lippert József tervező, Seilz Miklós
szobrász és Kamer Ignác
asztalosmester

Frans Dobycshof's kuy. 1860.

Joseph Kessler (1825-1887)

Jakobey Károly (1826-1891)
vaskúti oltárképei

**Franz Tavella
(1844-1931)
„tiroli szobra” a
Tomba
közelében lévő
Szent Anna
kápolnában**

**Szent Anna
tanítja a
gyermek Máriát**

**A müncheni
Mayerische
Kunstanstalt „Jézus
születése” szobra**

Bajai Szent Péter és Pál templom

Bajai Páduai Szent Antal templom

Vaskúti
Szentháromság
templom

Rémi
Szentolvasó
Királynéja
templom

Kontuly Béla (1904-1983)

Szűz Mária hét öröme

**A főegyházmegye
legrégebbi Mária-kultusszal
kapcsolatos emléke:
A hajósi kegyszobor**

Fontosabb búcsújáróhelyek a kalocsai érsekség területén 1526-1918

- Hajós
- Doroszló (1792-ben éledt újra, Segítő Mária)
- Vodica (19. század eleje, Segítő Mária)
- Bács (18. század, csodatévő Gradovári Szűz Anya)
- Bácskeresztúr (római és görögkatolikus kegyhely, 1817)
- Tekija (1693, Havi Boldogasszony)
- Kisebb vonzáskörzetűek: Hercegszántó, Csávoly és Dusnok, Katymár melletti Vodica

A főegyházmegye búcsújáróhelyei 1923-1993 között

- Hajós
- Vodica
- Kisebb vonzáskörzetűek: Hercegszántó, Csávoly és Dusnok, Katymár melletti Vodica

1993-as egyházmegyei határrendezést követően

- Hajós
- Vodica
- **Petőfiszállás-Pálosszentkút (1780-as
évek)**
- Kisebb vonzáskörzetűek: Hercegszántó, Csávoly és
Dusnok, Katymár melletti Vodica

Zichy Gyula körlevele az 1938-as szentévről

"Ez a fontos évforduló a hála ünnepe s egy újabb ok arra, hogy a régi Mária-tisztelet, mely a magyar nemzet ősi, szép erénye, új lángra lobbanjon és úgy bensőségben, mint külső, impozáns megnyilatkozásban méltó legyen égi Szűz Anyánkhoz és az ő népéhez, a magyar nemzethez. Ebbe mi is bekapcsolódunk. Joggal megtehetjük, mert hiszen egyházmegyénk lelkes tiszteletét a Szűz Anya iránt már eddig is két kegyhely hirdeti: a Pest megye déli részén fekvő, több százados hajósi kegytemplom és a Bácska felső részén, Baja mellett levő, újabban létesült, „Mária könnyé”-ről elnevezett szentély...
Eltökélt szándékunk, hogy mindkét kegyhelyet nemcsak felkaroljuk, hanem lehetőleg tovább is fejlesztjük, hogy mindkettő minél több hittestvért, Mária-tisztelőt s bajbajutott lelket vonzzon...."

"Az a célunk tehát, hogy ez a két kegyhely gyújtópontja legyen a további Mária-tisztelet nemes versenyének, — anélkül azonban, hogy a délibb vidék Máriagyüd régi kapcsolatát emiatt feladná —, hogy így a Szűz Anya kegyes pártfogását egyre jobban kiérdemelhessük."

Szent Imre templom
Hajós

Hajósi kegyhely története

- Csáky Imre érsek hívására több hullámban német telepesek érkeztek Württemberg-tartományból, a zwiefalten bencések birtokán lévő négy helységből: Bussen, Dietelhofen, Uhlingen és Vigendorf
- A kegyszobrot 1726-ban Anna Maria Hall, a dietelhofeni plébános nagynénje hozta magával Hajósra – fia, Widmer Mátyás tanúvallomása a csodás imameghallgatások 1749-1752 kivizsgálásának anyagában
- Csáky Imre kalocsai érsek Szent Imre tiszteletére templomot építtetett. 1728. november 8-án szentelték fel. A kegyszobor a Szent Antal mellékoltárra került.
- Csodák történtek. Ezek egyházi vizsgálatát Klobusiczky Ferenc érsek végezte 1749-1752 között. Közben elkezdődött a főoltár építése.
- 1752. október 12-én felszentelte az érsek a főoltárt. Ünnepelesen átvitték a kegyszobrot.

A hajósi kegyeszobor az
1937-es restaurálás előtt és
felette a főoltár Köpenyes
Mária oltárképe

A gyulafehérvári székesegyház Klobusiczky Ferenc püspök által készített stallumai

Klobusiczky Ferenc érsek
készítette szószék a
kalocsai nagytemplomban

Szent Imre templom

Hajós

**Főoltár jelenlegi formája a
kegyszoborral**

**1900-ban Troll Ferenc az
eredetileg fekete oltárt fehérre
márványoztatta, aranyoztatta, és
új szószéket is csináltatott**

**A csíksomlyói kegyzsobor
16. század eleje**

„Azután egy hatalmas jelkép
tűnt föl az égen: egy asszony,
aki a napba volt öltöztetve,
lába alatt a hold, a fején pedig
koszorú tizenkét csillagból.”

/Jelenések Könyve, 12, 1./

**A hajósi kegyzsobor
15. század vége**

Bajor-sváb szobrászat
sajátos kettősége

Itáliai hatás

Német hatás

Hans Multscher és műhelye

Alistali Madonna (Esztergomi Keresztény Múzeum)

Ún. Bilhalfinger Madonna (Ulm, Donaueschwäches Museum)

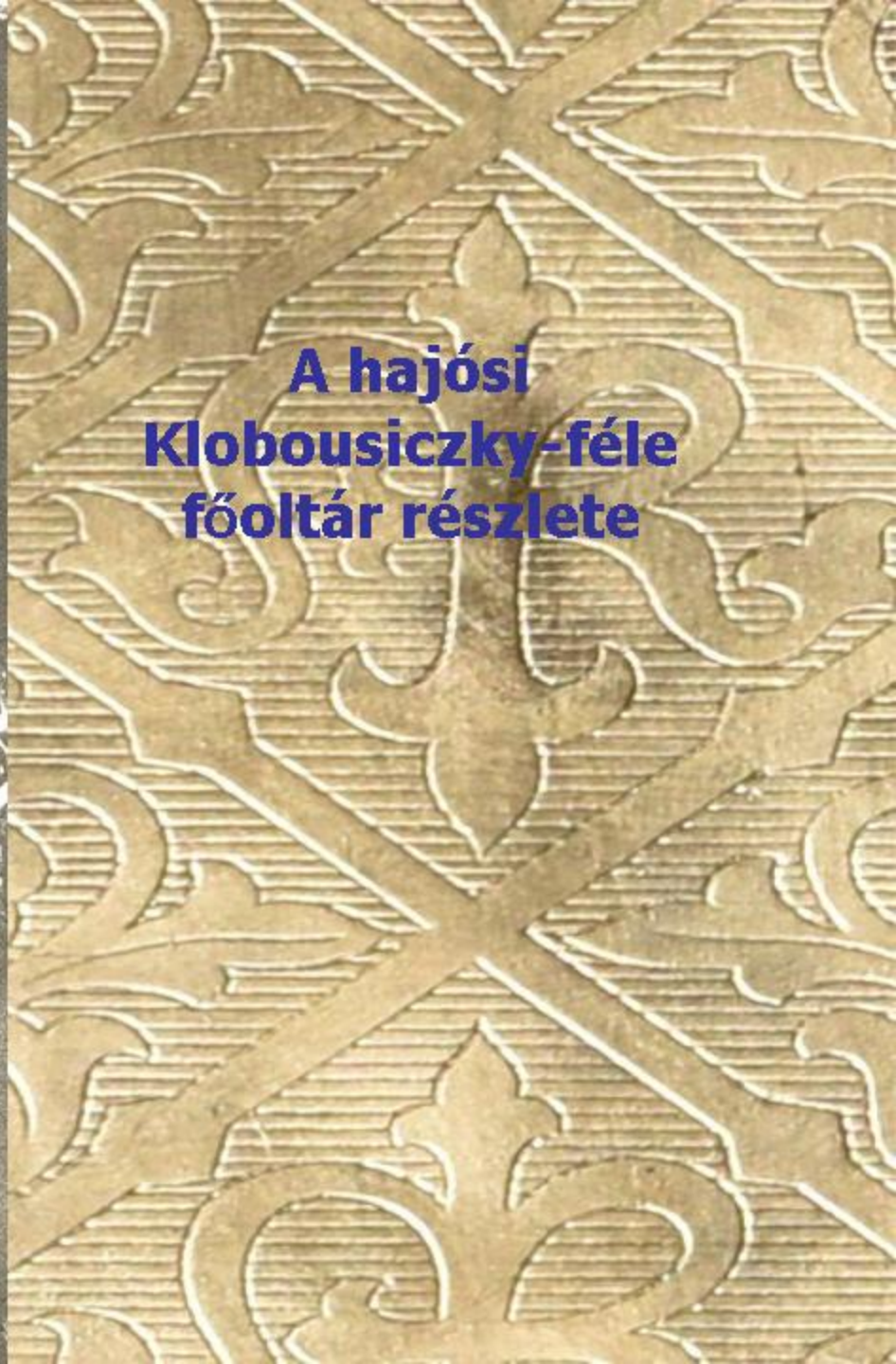
Michael Erhart
és műhelye

Madonna (Ulm,
Donauschwäbisches
Museum)

Madonna
(Liebieghaus,
Frankfurt)

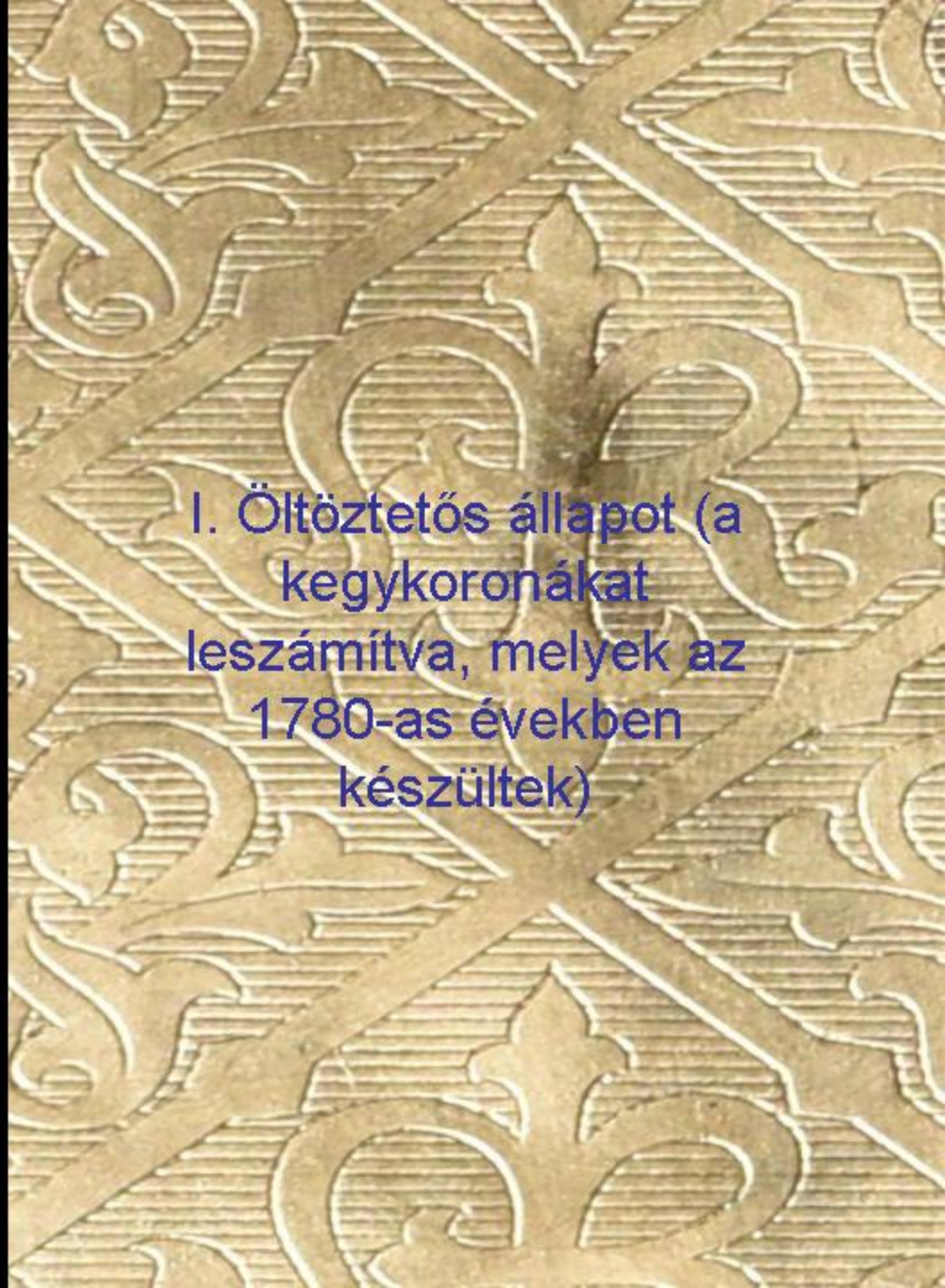

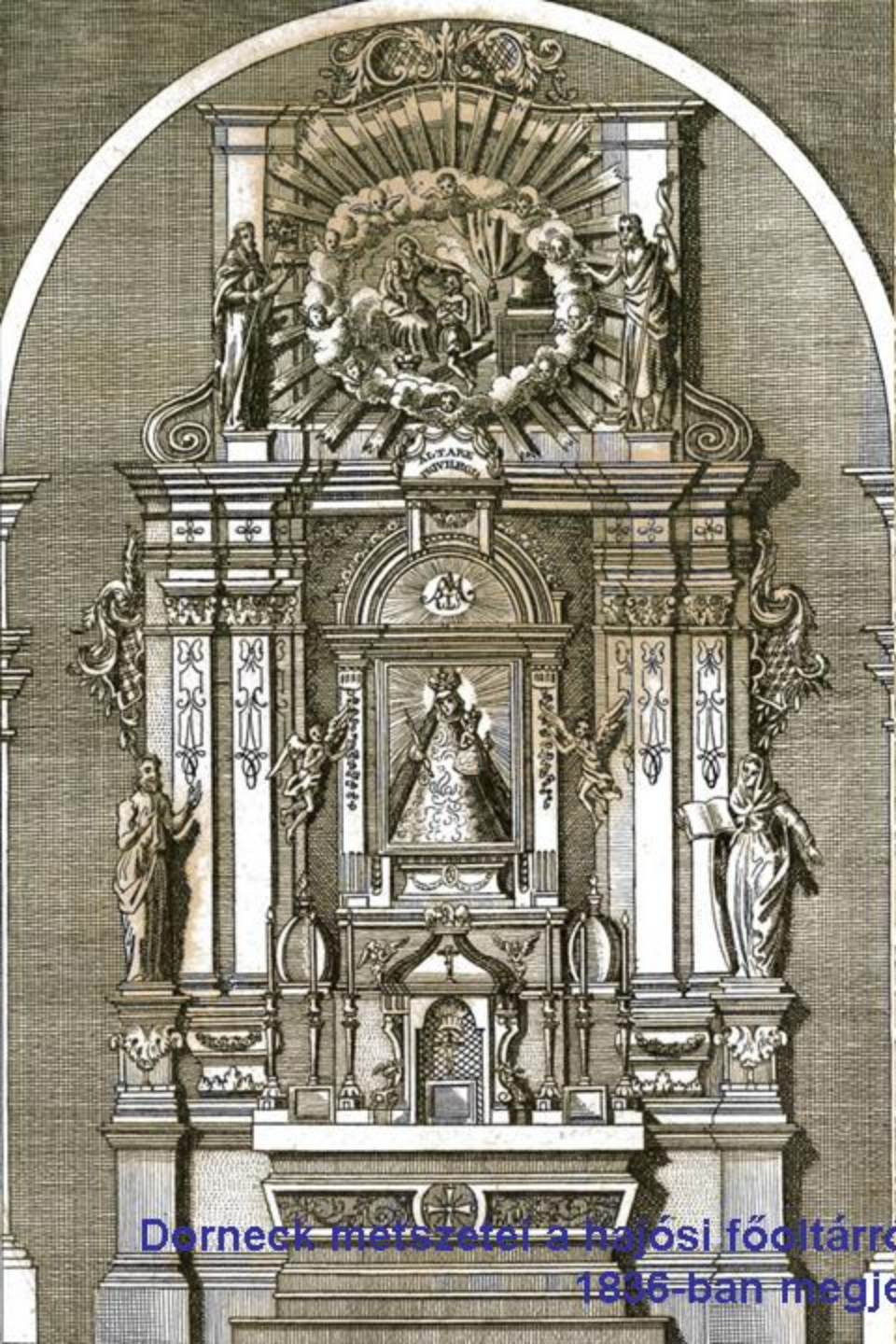
**A hajósi
Klobusiczky-féle
főoltár részlete**

I. Öltöztetős állapot (a kegykoronákat leszámítva, melyek az 1780-as években készültek)

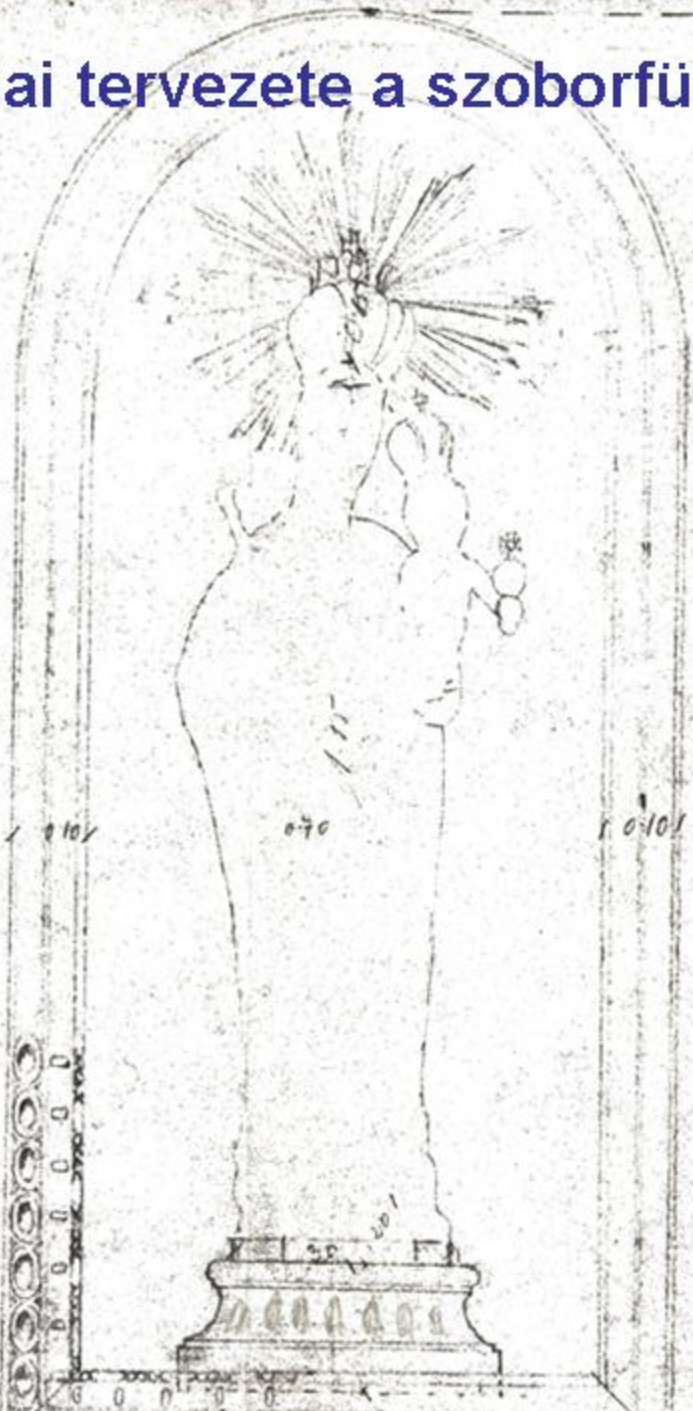
Dorneck metszetei a hajósi főoltárról és kegyszoborról Jordánszky Elek 1836-ban megjelent könyvében

Krasznai Lajos fotója a szobor restaurálásának megkezdése előtt

Krasznai tervezete a szoborfülke átalakítására vonatkozóan

KRASZNAI LAJOS

SZOBRASSZÓVŐSZ
EGYHÁZMŰVÉSZETI MŰTEREM
Budapest, VI., Lehel-utca 14.
Telefon: 2-939-19,

Budapest, 1937. febr. 8.

Méltóságos Uram!

Mély tisztelettel értesitem, hogy b. sorait megkaptam. A Hajósi kegyszobor jövő hét folyamán elkészül, vgyis a faszobrászmunka már készen van, most csak a festés művészi kidolgozása van hátra az új restaurált részeknek és jövő héten a központi egyházművészeti hivatal jóváhagyása után szeretném február 23.-án kedden d.e. 11.19-es vonattal Kalocsára elhozni, Méltóságodnak bemutatni jóváhagyás végett és még aznap ha lehetséges délután Hajósra leszállítani. Tisztelettel kérném b. értesítését, hogy a jelzett időben jövetelem alkalmas, vagy más időben jöjjenek és a leszállítás hasonló módon történjen mint az ideszállítás és kérném nb. jóváhagyását a leszállítási költségekre vonatkozólag.

B. értesítése után Hajósra megírom jövetelemet, hogy fő tiszteendő plébános ur a szállításhoz szükséges kocsit vagy autóról idejében gondoskodhasson.

Mély tisztelettel:

Krasznai Lajos
néhány más

A kegyszobor 1988-1989-es restaurálása

Szent Imre templom

Hajós

Mária Szent Szíve
mellékoltár

„Trolí Ferencz vál. püspök,
pécsi káptalani helynök, a
pestmegyei Hajós község
temploma javára 1000 forint
értékű miseruhát és egyéb
fölszerelési tárgyakat
ajándékozott. A káptalani
helynök már előzőleg is sok
ezerekre menő összegeket
adományozott szülőhelye
ugyanezen templomának.,,

/Religio, 1896/

153. kép. A szobor töredékei feltárt és konzervált állapotban

157. kép. Az alumínium vázra felsavazozott eredeti töredékek és az új kiegészítések

**A kegyeszobor „ruházatán”
feltárt eredeti brokátminta**

Kedves Pista Bétain! Köszönöm
ast a kedve írást, amelyet nagyperu
műveid ábráshozfésa által fe-
lytél.

A min remekbe készült művek
amely a hajósi meggyel iránti érdeklődést
csak fokozni alkalmass, s ahhoz melege
gyakulások.

Azt gondolom hogy el kellene látni
a kőzet és tőzövényről!
És is frömlésis tőzövényről.

üdvözöl teljes híveid

Dr. MÁTÉ-TÓTH JENŐ
ÜGYVÉD
M. KIR. KORMÁNYFŐTANÁCSOS
A KALOCSAI FÓKÁPTALAN ÜGYÉSZE

Kalocsa, 1947. II. 11.

Fontosabb fogalmak

- Búcsú (indulgentia)
- Liturgia – paraliturgia
- Hivatalos vallásosság – népi vallásosság

„Derék temploma van, melyet 1754-ben Klobusiczky Érsek nagyobbította meg a' mostani formára: ebben a' Templomban a B. Szűznek egy csuda tévőképe van, ... Nepomuki Szt. János napján itt búcsú szok esni, melyre a Nádudvari Templomban tartató képszo brát a B. Szűznek , egy Szt. Mihály-lovára felállítva, fehérben öltözött és felkoszorúzott tizenkét leány s vállán, ide szok hozni gyalog.”

/Mindszenty Antal: Egy fordulás az Alföldön. IN: Tudományos Gyűjtemény, 1831./

Gebet und Gesangbuch.

Eine vermehrte und mit vielen neuen ausgewählten

Lieder und Litaniën

zusammengesetzte Ausgabe

des

Hajoscher Gesangbuches.

Gnadenbild Maria in Hajos.

BAJA, 1874.

Verlag des A. KOLLÁR.

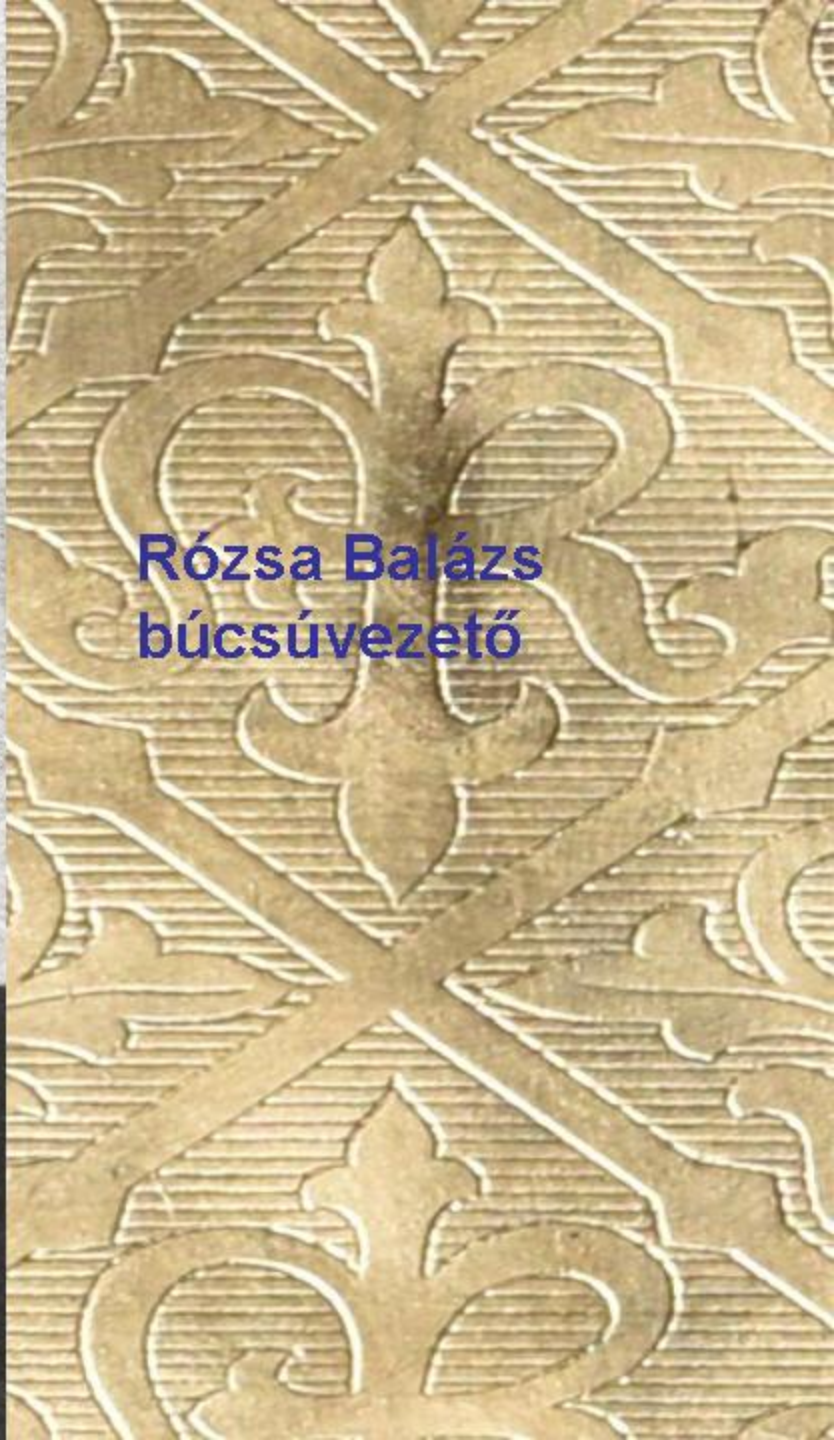
Druck von Julius Jil in Baja.

„Kire a hitélet szembeszökő nyilatkozatai csak legparányibb hatással is bírnak ; kinek kebelében az áhítat- és szent buzgalomnak még csak egy kis szikrája is pislog, lehetetlen, hogy megindulás nélkül vehetett volna részt e hó 19—21-én Hajóson, — Kalocsához két órányira eső, s az ajtatos bucsujárásokról nevezetes helyen, — megtartott bucsui sz. ajtatosságban. Már 19-én délután távol vidékekről u. m. Félegyháza- s Halasról érkeztek ajtatoskodó hivek, s 20- és 21-én Kecskemét, Dorozsma, Szeged, Szabadka, Zenta s több távol és közelebb eső helyekről 8—10 ezerig összegyülekeztek.”

/Religio, 1854./

Rózsa Balázs
búcsúvezető

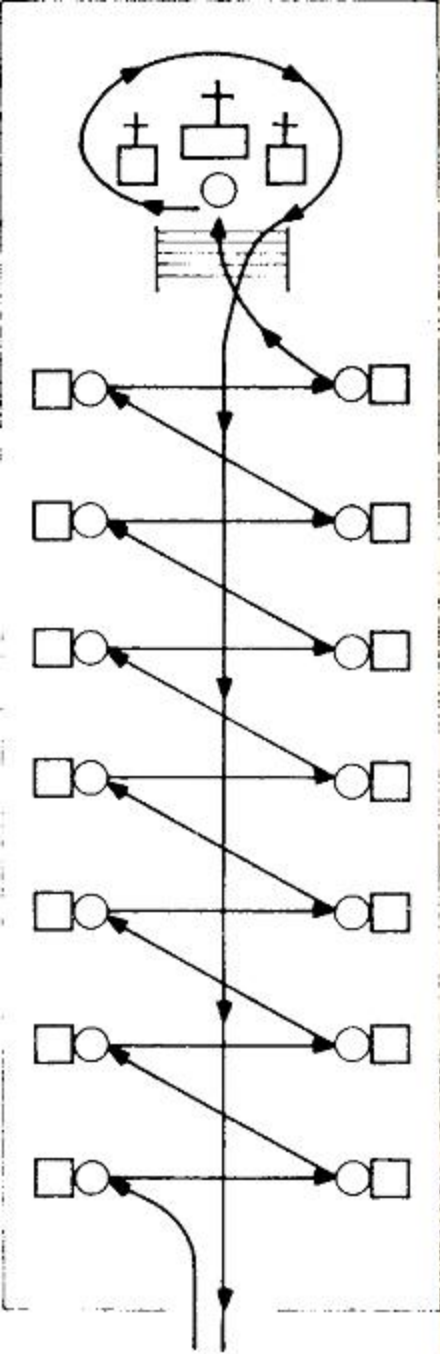

„Hajóson a boldogságos Szűz tiszteletére a mult vasárnapon, úgymint május 17-kén tartatván a sz. ajtatosságok, sok hivek gyülekeztek Félegyházáról, Kecskemétről, Dorozsmáról, Szabadkáról, Keczelről, Jankováczról és más helyekről. A bevett módon három sz. beszéd tartatott, három nap tiz lelki-anya működött. Áldozó háromezren fölül volt. Szivemelő vala a hivek buzgósága. Miért is áldassék az Isten és dicsértessék a boldogságos szűz Mária !”

/Religio, 1863./

Votivok

□ Kálváriakép

A Kálvária-járás rendje Hajóson

Illancsi búcsúsok felvirágozott sátoros kocsija Hajóson

A hajósi templom tövében pihenő búcsúsok

Hajósi hordozható Mária-
szobor

19. század eleje

Kövelum,
a Fot. Kreski Grodaihor

~~166
6857~~

Körem, niveskednik ar ijeli niveségi -
niadassa ponarkosi vilant telefonon Kö -
zömit

Kajós 1931. V. 16.

V. Kuvcevac Dan
prebino

Pellé niveségi
c. niveségi

KÉRJÜK HIRDETNI ÉS KIFÜGGESZTENI!

Ős Kalocsa völgyes árnyán,
hol a szellők puha szárnyán
reng a nyárfa, fűz,
hol szőlő föld bérceit, ormot:
ott fehérlik karcsú tornyod,
szép hajósi Szűz.

Itt mosolygysz a völgy szívében,
zöld liget remény-színében
titkos égi Kincs . . .
Te vagy éltünk üdv. sugára!
Bánatunk zord borújára
fényt, vigaszt Te hintsz!

**Zarándokoljunk Hajósra!
a csodatevő Szűz kedvelt kegyhelyére!**

Az évente szokásos hajósi kegyelmi
Nagybúcsú alkalmával — a béke
égi ajándékának kiesdeklésére —
mehívunk mindenkit szeretettel a
Kegyoltár zsámolóához!

PROGRAMM:

Május 19-én, Pénteken:

Bevezető ájtatosságként: este 8 órakor Jézus Szíve Litánia, majd körmenetileg a Kálvárián keresztúti ájtatosság és Nep. szt. János ereklyéjének tisztelete.

Május 20-án, Szombaton:

1/8 órakor énekes mise.
10 órakor ünnepélyes nagymise papi segédlettel.
11 órakor magyar szentbeszéd.
3-4-ig d. u. közös szentségimádási óra a kitett legméltóságosabb Oltáriszentség előtt.
5 órakor magyar szentbeszéd és közös Rózsafüzér ájtatosság.
8 órakor magyar szentbeszéd.
1/29 órakor Loretói Litánia, majd gyertyás körmenet Szűz Mária szoborral,

Május 21-én, Vasárnap:

5-10 óráig óránként énekes nagymise.
8 órakor magyar szentbeszéd a Kálvárián, utána **ünnepélyes tábori szentmise**, melynek végétével Szentséges körmenet.
10 órakor német szentbeszéd és nagymise.
8 órakor este-befejező ájtatosságként Loretói Litánia.

Gyónási alkalom: reggel 5-12 óráig, d. u. 3-8-ig.

Áldozási alkalom: egész délelőtt folyamán.

Kegy tárgyak megáldása: minden szentbeszéd után.

Újítások az 1940-es
években

Köszönöm a figyelmet!